

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора

Панкова Георгія Дмитровича

на дисертацію Саннікова Сергія Вікторовича

**«Феномен водного хрещення у контексті сучасної баптистської
сакраментології»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я**

Феномен сакраментального являє собою необхідний і універсальний інваріант релігійної культури, який виступає істотним інструментом у смислоутворенні її артефактів і конкретних подій. Прагнення осмислити сакраментальне обумовлює необхідність у сакраментології як специфічному проявленні богословської культури. Серед різноманітних сакраменталій одне з найважливіших місць займає водне хрещення, яке отримало неоднозначне трактування у християнських деномінаціях, включаючи баптистське конфесійне середовище. Ця обставина актуалізує проблему пошуку ідеального варіанту сакраментології водного хрещення, здатного здійснити оптимальну кореляцію конфесійної доктрини і ритуальної практики з фундаментальними принципами християнства. Тому вивчення досвіду сакраментальної теології дозволяє усвідомити ряд суттєвих питань, що стосується вивчення християнської культури, як наприклад, аксіологічного її змісту, комунікативного виміру, проблеми ідентичності, фігури християнської особистості та інших питань у контексті сакраментального виміру. Таким чином, запропонована Санніковим С. В. тема дисертаційного дослідження не тільки затребувана в площині богослов'я, але також у широкій сфері гуманітарних наук, які вивчають культуру в різноманітних її проявленнях.

Методологія виконаного дослідження, поряд з христоцентричною парадигмою, ґрунтується на біблеоцентризмі, що відповідає загальному

протестантському принципу *solo scriptura*. Провідним організуючим чинником дисертаційної методології автором обрано холістичний принцип, згідно з яким питання про водне хрещення зміщується з приватної проблеми на рівень цілісної богословської розмови. Для розкриття дисертаційної теми активно використані приватні богословські практики, а саме – христологія, екклезіологія, етичне богослов'я (богословська етика любові, богословська етика смирення, богословська етика спілкування), богослов'я віри, богослов'я дару та ін., які інтегровані в систему сакраментального богослов'я як його аспекти, а останні представлені приватними носіями сакраментального дискурсу як цілісного смислового явища, що пронизує кожен з частин даної системи. Методологічним ядром висвітлення теми служить ідея енкаунтера, що посягає центральне місце в богослов'ї сакраментального спілкування, а також позиціонує в значенні екзистенціалу.

Зміст даної роботи виявляє великий інтерес її автора до семіотики і герменевтики, що впливає з богословської установки висловити Невимовне і слідів Його невидимої присутності в культурі через аналітику її знакового вимірювання й інтерпретацію ритуалу хрещення в якості специфічного тексту. У зазначеному відношенні автор применшує значення богословської діяльності, редуцируючи її до описової процедури (стор. 77-78), в той час як у дисертації вона виглядає актом осмислення, в якому дескрипція виконує допоміжну роль щодо інтерпретації. Теологіка тут органічно ув'язується з теопоетикою, що означає подолання сцієнтизму та схоластичного дискурсу в богослов'ї, але з утриманням логіко-понятійного мислення.

Запропоновану в дисертації методологію треба визнати продуктивною і перспективною в галузі дослідження теології взагалі, а також окремих її конфесійних і предметних презентацій. Одним з варіантів таких презентацій виступає баптистське сакраментальне богослов'я, яке послужило об'єктом осмислення в даній роботі.

Баптистське сакраментальне богослов'я актуалізовано цілою низкою інтелектуальних «викликів», що розглянуто автором у змісті дисертації.

Серед них особливе значення приділено з'ясуванню ролі антропологічного повороту в західному модерні, який сприяв антропологізації сакраменталізму і реакцію на нього з боку класичного теоцентризму, що проявилось в гострих дискусіях між сакраменталізмом і антисакраменталізмом у середовищі баптистської богословської думки. Подана складна картина самовизначення сакраментального богослов'я у баптизмі в його обачності на «виклики» з боку раціоналізму, секуляризму й екуменізму, а також з боку фундаменталізму. Авторська модель сакраментального богослов'я сконструйована з урахуванням полеміки між різними богословськими тенденціями, в якій він особисто бере участь у процесі викладенні даного тексту.

Істотний вплив на богословську позицію автора надав дух міждисциплінарного діалогізму, що охопив сучасну гуманітаристику, а також тенденція до звільнення гуманітарних дисциплін від сцієнтистської парадигми, що міцно вкорінена в їх системі. У зазначеному зв'язку авторський проект сакраментального богослов'я є конструктивним діалогом з герменевтикою, феноменологією, семіотикою і персоналізмом, а теологія позиціонується не тільки наукою, але і мистецтвом. Однак запропонований міждисциплінарний діалог ґрунтується на принципових богословських позиціях теоцентризму, христоцентризму і біблеоцентризму. Квінтесенцією богословської сакраментологічної моделі висувається ідея енкаунтера, яка уявляється мовою осмислення сакраментальних конфігурацій для здійснення не тільки інтердисциплінарного, але також міжконфесійного богословського діалогу.

У дисертації С. В. Саннікова сакральне богослов'я має вигляд істотного контексту осмислення феномена водного хрещення в християнській традиції. Автором ретельно проаналізовані дискусії навколо даного феномену і чітко визначені їх тематичні напрямки. Аналіз змісту дискусій з питання водного хрещення дозволило позначити основні парадигми богословської його інтерпретації, виявити сильні і слабкі їх сторони. В результаті автор

пропонує власний варіант трактування хрещального sacramенту, адаптуючи і переглядаючи богословські напрацювання розглянутих парадигм.

Феномен водного хрещення тісно пов'язується з низкою sacramентів, які отримали провідне значення у християнстві, а саме з Божественної особистістю Ісуса Христа, Церквою, Біблією, а також фігурою християнина як «індивідуалізуючого» sacramенту. Названі sacramенти позиціонуються не лише у вигляді зовнішнього sacramентального оточення водного хрещення, вони включені в тканину останнього, складаючи його смислову сторону в єдності христологічного, еклезіологічного, доктринально-біблійного і антропологічного аспектів. З урахуванням антропологічного повороту в сучасній богословській думці окрему увагу сконцентровано на значенні антропологічного виміру sacramенту хрещення, яке вбачається у радикальній духовної трансформації людини в напрямку її теомного трансцендування. Екзистенційно-персоналістичний вимір хрещального sacramенту розглядається у єдності з сотеріологічним його виміром, а також з етикою, містичний вимір хрещення узгоджується з символічним його виміром, еклезіологічний вимір – з інституційним, а зовнішньо-матеріальна його сторона – з внутрішньо-духовною стороною. Цим стверджується холістична модель хрещення, що визначає провідне значення в ній sacramенту порятунку в його ієрархічній обумовленості sacramентом Домобудівництва з ідеєю Царства Божого. Таким чином, дослідження водного хрещення як sacramенту неминуче охоплює широку поліsacramентальну площину в єдності і взаємозв'язку локальних sacramентальних формацій.

Основну заслугу дисертанта треба визнати в розробці оптимальної богословської моделі водного хрещення у контексті sacramентології, а також sacramентології в її орієнтованості до богословського осмислення сакральної культури. Значення хрещення зміщується з вузько-ритуального і вузько-літургійного горизонтів у широку sacramентологічну площину, що інтегрує в своєму просторі різноманітні богословські дискурси. Одночасно сконструйована богословська sacramентологічна модель в її відкритості до

філософії і культурології, окремі напрацювання яких співіснують у вигляді специфічних інструментальних практик в їх кореляції з теологічною парадигмою. Особливо треба підкреслити внесок дисертанта в богослов'я і філософію комунікації, погляд на яку не повинен обмежуватися тільки соціальним виміром, але й охоплювати сакраментальну сторону культури в тісній взаємодії соціальних, екзистенційних і містико-теологічних аспектів її вираження. Сакраменталізм не тільки розглядається принципом даної комунікації, а й метамовою її освітлення, а також семіотичним механізмом оптимізації культури спілкування в її теономічному дискурсі.

Поряд із зазначеними вище досягненнями, необхідно вказати на деякі зауваження та висловити окремі побажання на адресу докторського дослідження Саннікова С. В.

1. Проголошений в на стор. 27 принцип «максимальної об'єктивності» виглядає неспроможною декларацією на тлі перегляду сучасною гуманітаристикою сцієнтичного погляду на характер наукових досліджень. Наголошений на цій же сторінці принцип позаконфесійного підходу до дослідження не виключає апологетику християнства в даній роботі, а тому вона не може вважатися деїдеологізованим текстом, втім, як і будь-яке академічне дослідження. Декларований на стор. 176 метод феноменологічної редукції очищає таїнство хрещення тільки від догматичної надбудови, що утворилася у «церковно-історичному» християнстві, проте не «від всіляких упереджень». Принцип біблеоцентризму і пов'язаний з ним керігматичний фундамент зовсім не редукується, але стверджується непорушною позицією, як це характерно християнській думці. Апологетика є необхідним методом християнського богослов'я, і ця обставина не повинна применшувати культурного значення теологічної парадигми, в рамках якої виконується будь-яке богословське дослідження.

2. На стор. 175 трансцендентальний метод ставиться в опозицію категоріальному методу, але фактично обидва вони вдало узгоджуються між

собою в змісті роботи. Виникає питання: чому ж автор в підрозділі 1.4 звертається до аналізу категоріального апарату по дисертаційній темі?

3. Досліднику пропонується більш широко використовувати філософський дискурс, звичайно ж, не «за переданням людським, за стихіями миру», але «за Христом» (Кол. 2:8). Зокрема, рекомендується більш інтенсивно залучити напрацювання персоналістичної та екзистенційної філософії, в модифікаціях яких спостерігається антропологічний поворот філософської думки. У зв'язку з інтерпретацією в підрозділі 3.2 думки апостола Павла (Рим. 6: 1-4) доцільно було б поміркувати над діалектикою смерті і життя як спільної проблеми богослов'я і філософської антропології.

На жаль, у роботі автор усвідомлено уникає онтологію разом з метафізикою, значення яких ставиться у суперечність цілісному і феноменологічному підходам (стор. 30). Однак між цілісністю і онтологією простежується органічний взаємозв'язок (онтологія цілісного в єдності і гармонії його частин, а також онтологія приватного в єдності і гармонії з цілісним феноменом). Онтологія також охоплює будь-який феномен (онтологія феноменального). Абстрагування від метафізики не повинно бути обов'язковим методологічним прийомом в розкритті дисертаційної теми, оскільки використання даного філософського підходу цілком доречно в антропологічному і комунікативному дискурсах. Викладену думку можна простежити на прикладі висвітлення проблеми Присутності, де об'єднуються дискурси персоналістичної і комунікативної метафізики. Вважаю за доцільне для рецензованого дослідження використовувати метафізичний досвід разом з онтологією, сміливо вводячи їх в богословське коло.

4. Для підвищення ефективності осмислення дисертаційної проблеми було б бажаним звернутися до досягнень феноменології релігії, особливо до творчості Р. Отто і М. Еліаде. Сам автор зазначає продуктивність зазначеної методології в релігієзнавстві, проте він побоюється дуалізму між сакральним і профаним, що містить у феноменолого-релігієзнавчому підході (стор. 68). Тим часом, зазначений дуалізм простежується в площині онто-теології

сакраментального, тоді як феноменологія релігії тільки його констатує як культурну даність і пояснює за допомогою властивої їй методологічного апарату. Вважаю, що деякі категорії феноменології релігії (наприклад, тремendum, фасциноване, табу) доречно включити в семіотичну аналітику енкаунтера щодо якої вони можуть отримати вигляд значень, завдяки яким конструюється і осмислюється феномен сакраментального.

5. У визначенні предметної площини сакраментального богослов'я (підрозділ 1.3) треба було б співвіднести названу галузь знання з літургійним і євхаристичним богослов'ям, у системі яких сакраментальне займає значне місце.

6. У загальних висновках по дисертації не висловлюються результати завдання другого пункту Вступу – простежити формування і причини антропологічного повороту в баптистському русі сакраменталізму.

Висловлені зауваження зовсім не суперечать загальній позитивній оцінці поданої до захисту роботи. Аналіз основних положень дисертаційного дослідження дає підставу зробити висновок про те, що дисертантом зроблено значний внесок у вирішенні низки актуальних проблем у галузі богослов'я. Висновки, що сформульовані за темою даної роботи, сприяють подальшим розробкам у галузі комплексного вивчення не тільки сакраментології, а й найрізноманітніших аспектів богословської та релігійно-філософської думки. Апробація положень результатів виконаної роботи виглядає цілком достатньою стосовно встановленим нормам для докторських дисертацій.

Вивчення змісту дисертації та автореферату дає всі підстави сформулювати загальний висновок, що подане до публічного захисту дослідження Саннікова Сергія Вікторовича «Феномен водного хрещення у контексті сучасної баптистської сакраментології» є самостійним дослідженням актуальною богословської проблеми, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із

відповідними змінами), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри культурології

Харківської державної академії

культури

Г. Д. Панков

